

אסוקי שמעתתא

פרק ראשון

דף ב, א

השותפין שרצו לעשות מחיצה

חצ'1 השותפין שיש בה דין חלוקה², או שחלוקה ברצונם, אף על פי שאין בה דין חלוקה, יש לכל אחד מהם לכוף את חברו לבנות הכותל באמצע, כדי שלא יראהו חברו בשעה שמשתמש בחלקו. ואפילו עמדו כך שנים רבות בלא מחיצה, כופהו לעשות מחיצה בכל עת שירצה. ואפילו³ יש מנהג בעיר שלא לעשותו, אין הולכין אחריו, וכופין לעשותו. ואפילו אמר האחד חזקתי כך בלא כותל ואתה מחלת לי⁴, לא מהני אלא אם כן יש עדים שמחל זה על היזק ראייה, שוב אינן יכולין למחות.

הכל כמנהג המדינה

רוחב⁵ כותל זה כמנהג המדינה שנוהגים השותפים לבנות כשחולקין ביניהם, ואפילו נהגו לעשות מחיצה ביניהם בקנים ובהוצין, ובלבד שלא יהיה בה אויר שיסתכל ויראה את חברו.

אם⁶ נהגו בפחות מקנים והוצין, יש אומרים דלא הולכין אחר המנהג ההוא⁷. ואם אין מנהג ידוע בעיר, יתקן כפי ראות עיני הדיין על פי מומחין. ואם קנו מידו לבנות מחיצה, לא יוכל לחזור בו, דלבנות לא מקרי קנין דברים. ויש חולקין בזה⁸.

ואם⁹ נהגו במחיצה קלה, והאחד אומר לעשותה כולה משלו באבנים ולכנוס לתוך שלו או להפך, יש אומרים דחבירו יכול לעכב על ידו ויעשו כמנהג, ויש חולקין.

גויל, גזית, כפיסין

מקום¹⁰ שנהגו לבנות כותלים המבדילין בחצירות או בגנות באבנים שאינן גזית, זה נותן שלשה טפחים וזה נותן שלשה טפחים. בגזית, זה נותן טפחיים ומחצה, וזה נותן טפחיים ומחצה. בכפיסין, זה נותן טפחיים וזה נותן טפחיים. בלבנים, זה נותן טפח ומחצה וזה נותן טפח ומחצה.

כל¹¹ השיעורין האלו עובי הכותל עם הסיד, והואיל ומקום הכותל משל שניהם, אם נפל הכותל הרי המקום והאבנים של שניהם. ואפילו נפל לרשות אחד מהן, או שפינה אחד מהן את כל האבנים לרשותו ומען שמכר לו חברו חלקו או נתנו לו במתנה, אינו נאמן, אלא הרי הן ברשות של שניהם עד שיביא ראיה.

נפל הכותל

אם¹² אחר זמן נפלה כותל זה, המקום והאבנים של שניהם. ואפילו נפל לרשות אחד מהם, או שפינה אחד מהם את כל האבנים לרשותו ומען שמכר לו חברו חלקו או נתנו לו במתנה, אינו נאמן, אלא הרי הם ברשות שניהם עד שיביא ראיה. ויש מי שאומר¹³ דדוקא כשהאבנים ניכרים שהם מזה הכותל.

וכן בנינה ; אבל בבקעה

שנים¹⁴ שהיו שותפים בנינה ובאים לחלק¹⁵, מחייבין אותם לגדור ביניהם, אפילו סתמא¹⁶, שאין ביניהם מנהג ידוע. אבל בבקעה, סתם, אין מחייבין אותו אלא אם כן יש מנהג ידוע לגדור.

אם נפל הכותל

רצה¹⁷ אחד מהם לגדור בבקעה, כונס לתוך שלו ובונה ועושה חזית, כמו אמה בסיד מבחוץ¹⁸. והוא הדין אם נהגו כסימן אחר¹⁹ כדי להודיע שהכותל שלו. לפיכך אם נפל הכותל, המקום והאבנים שלו.

עשו מדעת שניהם

עשו²⁰ מדעת שניהם, כונים הכותל באמצע, ועושים חזית מכאן ומכאן. לפיכך אם נפל הכותל, המקום והאבנים של שניהם.

מחיצת הכרם שנפרצה

מחיצת²¹ הכרם שנפרצה, אומרים לו גדור. נפרצה, אומרים לו גדור. נתייאש ממנה ולא גדרה, הרי זה קידש.

דף ב, ב

היזק ראייה - ראה לקמן ג, א

נג הסמוך לחצר חברו

נג²² הסמוך לחצר חברו²³, עושה לו מעקה גבוה ד' אמות. אבל בין גג לגג משאר הגגים אינו זקוק לד' אמות, שאין בני אדם דרים בגגות, לפיכך אין בגגות היזק ראייה, אבל צריך לעשות מחיצה בין שני הגגים גבוה י' טפחים, כדי שיתפוס אותו כנגב אם נכנס לרשותו. ויש אומרים²⁴ דוקא שהגגין סמוכין זה לזה, אבל אם אויר מפסיק ביניהן, לא שנא אויר רשות היחיד או אויר רשות הרבים, בעינין מעקה. וכתב הרמ"א שכן נראה עיקר.

דף ג, א

וכיון דרצו ; כשאין בה דין חלוקה - ראה לעיל ריש ב, א

היזק ראייה

רא²⁵ חז"ל שהיזק ראייה שיראה אדם לביתו או לחצירו של חברו ורואה עסקיו ומשאו ומתנו, הוא היזק גדול מאד, עד שאין לו ערך לשלם

1. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנו, א. 2. עיין סימן קעא, ג. 3. רמ"א שם. 4. או שאומר 'מכרת לי' או 'נתתו לי במתנה' (נתיבת המשפט חידושים ס"ק ב). 5. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנו, ד. 6. לשון הרמ"א שם. 7. פירוש, אם אין השני מרוצה לזה דיכול לומר אין רצוני בגדר כל דהו דיפול ואצטרך לחזור ולטרוח בבנינו (ש"ך ס"ק ז). 8. אבל אם קנו מידו דמשעבד נפשו לבנות, או מחייב עצמו ליתן כך וכך, מהני לכולי עלמא, דהוה ליה דרך הודאה או שעבוד (סמ"ע ס"ק יד). 9. רמ"א שם. 10. רמב"ם שכנים פרק ב, יח. 11. רמב"ם שם. 12. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנו, ה. 13. עיין נתיבות המשפט (חידושים ס"ק טו) בביאור הפלוגתא. 14. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנח, ב. יח. ביש בו דין חלוקה, כופין זה את זה. ובאין בו דין חלוקה, בשנתרצו, כמו בחלוקת חצר המבואר בסימן קעא (נתיבות המשפט חידושים ס"ק א). 16. אבל במקום שנהגו שלא לגדור הולכין אחר המנהג, מה שאין כן בחצר (שם, ס"ק ב). 17. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנח, ד. 18. ולא מלגו לצדו, דיש לחוש שיעשה חברו גם כן, מה שאין כן בחוץ אין לחוש דמקליף ליה, דקליפא מידע ידיע (סמ"ע ס"ק ז). 19. כמבואר בסימן קנו, ז. 20. שולחן ערוך שם. 21. שולחן ערוך יורה דעה סימן רצו, מז. 22. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנט, ב. 23. והוא הגין גג שאינו עשוי לדירה הסמוך לגג שעשוי לדירה (נתיבות המשפט חידושים ס"ק ג). 24. לשון הרמ"א שם. 25. לבוש חושן משפט סימן קנג, א. וכן נפסק ברמב"ם שכנים פרק ב, יד, דהיזק ראייה היזק הוא, וכן מבואר בשולחן ערוך המבואר בריש פרקין.

אסוקי שמעתתא

כי אין לו קצבה, וגם אין הרעת סובלתו, ואפשר לכא על ידי כך לידי ריב וקמטמה מאד. לפיכך²⁶ אמרו, דשותפין שחלקו החצר, יש לכל אחד מהן לכוף את חבירו לבנות הכותל באמצע כדי שלא יראהו חבירו בשעה שמשחמש בחלקו. וכי קנו מידן מאי הוי; קנו מידן ברוחות

מקום²⁷ שאין בו דין חלוקה שרצו שותפין לחלקו, אף על גב שקנו מידם, כל אחד מהם יכול לחזור בו, שזה קנין דברים הוא²⁸. אבל אם בירר כל אחד חלקו, ורצה זה ברוח פלונית וזה רצה ברוח פלונית, וקנו מידם על זה, אינם יכולים לחזור בהם. וכן אם הלך זה בעצמו והחזיק בחלקו, וזה בעצמו והחזיק בחלקו, אף על פי שלא קנו מידם, אין אחד מהם יכול לחזור בחבירו. ויש אומרים²⁹ שאפילו החזיק שלא בפני חבירו ולא אמר לו לך חזק וקני, קנה. ואפילו לא החזיק אלא אחד, זכה הלה בחלק האחר.

דף ג, ב

מסתברא הן וסידן

שיעור³⁰ עביו בגויל ששה טפחים עם הסיד, ובגזית חמשה ובכפסים ארבעה, ובלכנים שלשה.

הקורה שאמרו

שיעור³¹ הקורה לענין היתר מבוי³², רחבה טפח ועביה כל שהוא, רק שתהא חזקה כדי לקבל אריח שהיא חצי לבנה של ג' טפחים, ואם היא רחבה ד' טפחים אין צריך להיות חזקה לקבל אריח³³. לא ליסתור איניש; דלא חזי בה תיוהא

אין³⁴ סותרים³⁵ בית הכנסת ובית³⁶ המדרש של יחיד או של רבים, כדי לבנות בית הכנסת אחר, אפילו³⁷ דעתו לבנותו עתה בגודל פאר ויופי, שמא יארע להם אונס שלא יבנו האחר. אלא בונים אחר תחלה, ואחר כך סותרים הישן (ואפילו³⁷ לא רצו לסתור רק מחיצה א' להרחיבו, נמו דינא הכי). והני מילי, שהיה הראשון חזק, אבל אם חרבו יסודותיו או נמו כותליו ליפול, סותרים אותו מיד ומתחילין לבנות במהרה ביום ובלילה, שמא תדחק השעה וישאר חרוב.

אם³⁸ בנו בית הכנסת חדש, וחסרו להם אבנים לסיימו, אסור³⁹ ליקח אבנים מבית הכנסת הישנה כדי לבנות חדשה, וכן אסור לסתור דבר מבית הכנסת, דהוי כנותין אבן מן ההיכל דאסור משום שנאמר את מזבחותם תתצון וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם, אלא אם כן עושה על מנת לבנות, דאין זה נתיצה אלא בנין.

לא⁴⁰ אסרו אלא לנתות ולשבר כלי קודש או לעקור דבר מחובר כמו אבן ממזבח, אבל מותר לפנות הכלי קודש והספסלין וכדומה מבית הכנסת, אף שאין זה כבוד לבית הכנסת. ואותן⁴¹ שמדבקין דף בכותל בית המדרש ועושים גומא בכותל שיוכל להחזיק שם על ידי עץ אותו דף, רבים מהאחרונים מקילין בזה, דלא כהט"ו שאוסר.

דילמא מתרמי להו פדיון שבויים

פדיון⁴² שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן. ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים. הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו, יכולים לשנותן לפדיון שבויים. ואפילו אם גבו לצורך בנין בית הכנסת, ואפילו אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך הבנין, שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת, מותר למכרם לצורך פדיון שבויים. אבל אם בנאוהו כבר, לא ימכרו אותו. ומכל מקום⁴³ הגורר סלע לצדקה, אין פדיון שבויים בכלל ואין לפדות בסלע זו רק מדעת בני העיר.

דף ד, א

גם במדעך מלך אל תקלל

כל⁴⁴ המקלל דיין מדייני ישראל עובר בלא תעשה, שנאמר 'אלהים לא תקלל', וכן אם קלל הנשיא אחד ראש סנהדרין גדולה או המלך, הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר 'ונשיא בעמך לא תאור', ולא דיין ונשיא בלבד אלא כל המקלל אחד מישראל לוקה, שנאמר 'לא תקלל חרש', ולמה נאמר חרש⁴⁵ שאפילו זה שהוא אינו שומע ולא נצטער בקללה זו לוקה על קללתו, ויראה לי שהמקלל את הקטן הנכלם לוקה.

חיבי עבד הכי

אסור⁴⁵ להשיא עצה טובה לגוי או לעבד רשע, ואפילו להשיאו עצה שיעשה דבר מצוה והוא עומד ברשעו אסור, ולא נתנסה דניאל אלא על שהשיא עצה לנבוכדנצר ליתן צדקה שנאמר 'להן מלכא מלכי ישפר עלך'.

דנהיגי בהוצא ודפנא; דנפל לרשותא דחד מינייהו; וכן בגינה - ראה לעיל דף ב, א (הכל כמנהג המדינה; נפל הכותל; וכן בגינה)

אליבא דהלכתא

א] דינים נוספים

ב] כי עוף השמים יוליך את הקול
כתב החינן⁵⁰ בענין האיסור לקלל חרש וזה לשונו 'ואפשר לנו לומר לפי עניות דעתנו, כי בהיות הנפש המדברת שבאדם חלק עליוני, וכמו שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים, ותרגם אונקלוס לרוח ממלא, נתן בה כח רב לפעול אפילו במה שהוא חוץ ממנה, ועל כן ידענו ונראה תמיד כי לפי חשיבות נפש האדם ודבקותה בעליונים כנפש הצדיקים והחסידיים, ימהרו דבריהם לפעול בכל מה שידברו עליו, וזה דבר ידוע ומפורסם בין יודעי דעת ומביני מדע. ואפשר לומר עוד, כי הענין להשבית ריב בין בני אדם ולהיות ביניהם שלום, כי עוף השמים יוליך את הקול ואולי יבואו דברי המקלל באזני מי שקליל'.

א. אין⁴⁶ סותרין בית כנסת לעשות ממנו בית מדרש, אף שקדושתו גדולה יותר, כל שלא בנו תחילה. ב. בית⁴⁷ כנסת שמושכר לזמן, ודעתם לשכור אחר כך במקום אחר, אסור לסלק את עצמם ממקום הראשון עד שישכרו תחלה במקום אחר. ג. בכל אלו - אם⁴⁸ יש בית הכנסת אחר קבוע באותה העיר, שיכולים להתפלל שם כולם: דעת הט"ו להתיר, והמגן אברהם אוסר בכל גוונא. ד. אם⁴⁹ בנו בית כנסת אחר, אף שלא התפללו בו עדיין, מותרין לסתור הישנה, ולא חיישינן שיזדמן להם דבר מצוה וימכרו הבית כנסת.

26. רמב"ם שם. 27. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנו, ב. 28. פירוש, דכל קנין הוא שמקנה לו איזה חפץ חלף הסודר, מה שאין כן חלוקה אין בה ממש שיחול עליה הקנין (סמ"ע ס"ק ה). 29. משום דאין כאן אלא בירור חלקים (סמ"ע ס"ק ו). 30. טור חושן משפט סימן קנו. 31. שולחן ערוך אורח חיים סימן שסג, יז. 32. המבואר בסעיף יד, וזה לשון השולחן ערוך שם 'עוד יש הכשר אחר למבוי הפרוץ ברוח רביעית, בקורה שניחנה על ראש המבוי. וצריך שניחנה על כותלי המבוי, אבל אם נעץ שתי יתדות אצל המבוי בחוץ, אפילו בסמוך לו, והניחם עליהם, פסול'. 33. רצה לומר, אריחים, שכל אחד מהם מחזקת בארכו ג' טפחים וברחבו טפח ומחצה, שוכבים עליה בכל ארכה כשיעור רוחב פתח אותו המבוי (משנה ברורה ס"ק נט). 34. שולחן ערוך אורח חיים סימן קנב, א. 35. משנה ברורה ס"ק א. 36. משנה ברורה ס"ק ב. 37. רמ"א שם. 38. כן ביאר המשנה ברורה ס"ק י את דברי הרמ"א. 39. רמ"א שם, ומשנה ברורה ס"ק יא-יב. 40. משנה ברורה ס"ק יא. 41. שם ס"ק יב. 42. שולחן ערוך יורה דעה סימן נב, א. 43. רמ"א שם. 44. רמב"ם סנהדרין פרק כו, א. 45. רמב"ם רוצח ושמירת הנפש פרק יב, טו. 46. משנה ברורה ס"ק ג. 47. שם. 48. משנה ברורה ס"ק ה. 49. משנה ברורה ס"ק ו. 50. מצוה רלא.

אסוקי שמעתתא

דף ד, ב

נשעייה באמתא מלבר - ראה לעיל ב, א (אם נפל הכותל)

המקוף את חבירו משלש רוחותיו

מי⁵¹ שהיה לו חורבה בין חורבות חבירו (או⁵² שדה בין שדות חבירו), ועמד חבירו וגדר רוח ראשונה ושנייה ושלישית, שנמצאת חורבה זו גדרה מג' רוחותיה, אין מחייבין אותו ליתן מההוצאה כלום, שהרי לא הועיל לו והרי חורבתו פתוחה לרשות הרבים כמו שהיתה. לפיכך אם גדר לו רוח רביעית, עד שנמצאת חורבתו מוקפת גדר, מגלגלים עליו את הכל ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בד' רוחות, עד ד' אמות⁵³ (ובשדות⁵⁴ עד י' טפחים). ובלבד שיהיה מקום הכותל של שניהם. אבל אם היה הכותל של זה שבנה, ובחלקו בנה, אין מגלגלין אלא דבר מועט כמו שיראו הדיינים, שהרי אינו יכול להשתמש בכתלים.

אם עמד ניקף וגדר את הרביעית

וכן⁵⁵ אם הניקף עצמו הוא שגדר רוח רביעית, הרי גילה דעתו ונותן חצי ההוצאה של שלשה רוחות, אם היו הכתלים של שניהם. ודוקא⁵⁶ אם גדר בינו ובין הניקף, אבל גדר מבחוץ, ובינו ובין הניקף עדיין פתוח, אם הוא מקום שנהגו לגדר⁵⁷, אין הניקף צריך לשלם לו כלום, אף כשגדר המקוף כל ארבע רוחות⁵⁸. אבל אם גדר הניקף אחת מן הרוחות, דגלי דעתיה דניחא ליה, חייב ליתן כפי מה שגרם לו היקף יתירה.

דף ה, א

כותל חצר שנפל ; מד' אמות

כותל⁵⁹ חצר המבדיל בין שני השותפין שנפל, יש לכל אחד מהם לכופף את חבירו לכנותו עד גובה ארבע אמות. רצה האחד והגביהו יותר מארבע אמות, אין מחייבין אותו ליתן חלקו במה שהגביה יותר מארבע אמות, אלא (אם) כן בנה כותל אחר גובה כנגד הכותל שביניהם, שאז מחייבין אותו לתת חלקו בגובה שכנגד כותלו.

כיצד⁶⁰, בנה האחד כותל שביניהם והגביהו י' אמות, ובא חבירו ובנה כותל אחר כנגדו או בצדו, והגביה כותל האחר שש אמות, מחייבין אותו ליתן חלקו בשתי אמות שהוסיף על ד' אמות⁶¹, שהרי נראה ממעשיו שהוא רוצה בהם. וכן אם חקק בראש הכותל שביניהם מקום להניח בו הקורות⁶², או שבנה עליו קורה גדולה שהקורות נשענים עליה, מחייבים אותו לתת חלקו בשש אמות כלם שהוסיף חבירו על הד' אמות, אף על פי שלא בנה כל הכותל, שהרי גילה דעתו שהוא רוצה בכל הגובה הזה. וכן⁶³ בארכו, אם הניח אבן נכנס ואבן יוצא כדרך שעושין בבנין כשרוצים להוסיף עליו, חייב בכל התוספות שהוסיף חבירו. והוא הדין אם היה לו כותל כבר ובנה דבר שניכר שחפץ במה שעשה חבירו. וכן אם נהנה בבניינו, אף על פי שלא עשה שום היכר שניחא לו, חייב לו כפי מה שנהנה.

כל⁶⁴ זה דוקא כשניכר שרוצה לעשות תקרה ולסמכה על כותל חבירו, דאז הוא כגילוי דעת שרוצה לזכות בחצי כותל דכלא זה אסור להשתמש, אבל אם אין ניכר שרוצה לסמוך תקרה אינו צריך לשלם רק כפי מה שנהנה, דהיינו אם לא סמך נגדו רק כותל עצים אין צריך לשלם רק דמי עצים, וכן הדין בסומך כותלי ביתו להכותל של בית חבירו⁶⁵.

עד ד' אמות כותל⁶⁶ חצר שבין שני השותפין שמען האחר שהוא בנאו לבדו, וחבירו אומר שסייעו בבנין, הרי זה בחזקת שסייעו. ואפילו אם ידוע שהאחד בנאו לבדו ושואל מחבירו שיפרע לו חלקו, ומוען שפרעו, נאמן בשבועת היסת. ואפילו⁶⁷ מוען שפרעו קודם (שגמר) בנין הכותל. ואפילו יש עדים שחבירו שסייעו בבנין ולא רצה, נאמן לומר נתתי אחר כך, עד שיביא עדים שהיה עמהם במקום פלוני מיום שהחל זה בבנין כותל זה ויודעים אנו שלא פרעו, או שיעידו עדים שהעמידו בבית דין שסייעו בבנין וציווהו בית דין שסייעו וסירב מלעשות ציווי בית דין. אבל⁶⁸ אי סרב בעדים ולא עמד בדין יכול לומר שוב נמלכתי ופרעתי.

פרעתיך בתוך זמני

הקובע⁶⁹ זמן לחבירו, ותבעו תוך הזמן ואמר ליה 'פרעתיך' (או⁷⁰ מחלת לי), אינו נאמן, דחוקה⁷¹ אין אדם פורע בתוך זמנו. ודוקא⁷² תבעו בבירי, אבל אם אין מוען ברי לא מהני הך חוקה. ואפילו⁷³ שניהם מוענין שמא לא מהני חוקה בתוך זמנו. ודוקא⁷⁴ אם התובע עצמו מספקא ליה, אבל אם יורשיו תובעים דלא הוה להו למידע, אם הוא דבר שאפשר שלא יגיע לכלל חיוב כלל כגון בפדיון הבן או בכותל שנפל, אפשר דלכולי עלמא אמרינן חוקה אין אדם פורע בתוך זמנו.

אם⁷⁵ תבעו תוך זמנו ואמר ליה פרעתיך, וחזר ותבעו אחר זמנו ואמר ליה השתא פרעתיך, הוחזק כפרן ואינו נאמן.

דף ה, ב

ההלכתא כר"ל - ראה לעיל עמוד א

אפילו מיתמי

אפילו⁷⁶ מיתמי, שמת הלוח בתוך הזמן והניח יתומים, אפילו קטנים⁷⁷, נפרעים מהם בלא שבועה, אם היה מלוה בשטר, או אפילו מלוה על

אליבא דהלכתא

ג' דין פיקדון ושכירות יש אומרים⁷⁷ דלא אמרינן חזקה זו אלא במלוה, אבל שכירות⁷⁸, דינו כהלואה, ואינה משתלמת אלא בסופה, ואינו נאמן לומר אם היו מעות מופקדין בידו ועוסק בהן לצורך אחרים, הוי כשאר פקדון ויכול לומר דהחזירן, אפילו תוך הזמן שקבע.

51. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנח, ו. 52. סמ"ע ס"ק יא. 53. גדר ב' רוחות, ועמד הניקף וגדר רוח ג', ועדיין פתוח לרוח רביעית, נראה לי דאין צריך לשלם לו כלום עד שיגדר אחד מהן רוח רביעית (רמ"א שם, ועיין בדרכי משה). 54. נתיבות המשפט חידושים ס"ק יא. 55. שולחן ערוך שם. 56. רמ"א שם. 57. בין אחד לחבירו, משום עינא בישא (סמ"ע ס"ק טז). 58. מפני שיאמר לו, לא נהניתי מגדרך כלום, שהרי אכתי אני צריך לגדרו בפנים ביני ובינך. סמ"ע ס"ק יז. 59. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנז, י. 60. שולחן ערוך שם. 61. וכן הדין באורך, דאם הכותל שבנה אינו ארוך כל כך ככותל המשותף, אין צריך ליתן אלא כפי מה שבנה (סמ"ע ס"ק כד). 62. ואז אפילו לא בנה כותל כנגדו כלל צריך לשלם הכל, כיון שעשה מעשה בגוף כותל המשותף, רק דבעינן שיהיה ידוע שהוא בעצמו חקקו, דאם לא כן יכול לומר שבעל הכותל שהגביה חקקו כדי שלא תתקלקל חומתו לכשיפייסנו (סמ"ע ס"ק כה). 63. רמ"א שם. 64. נתיבות המשפט חידושים ס"ק כה. 65. וזה שסיים הרמ"א וכן אם נהנה בבניינו וכו' (שם). 66. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנז, ח. 67. עיין ש"ך ס"ק יא. ובסמ"ע ס"ק יא) פירש, דלא מיבעיא כשכבר התחיל הבנין, דנאמן, מטעם דכל שפא ושפא זימניה הוא, אלא אפילו אם טוען אחר גמר הבנין שפרע קודם התחלת הבנין, גם כן נאמן מטעם מיגו, דאי בעי אמר פרעתיך כל שפא ושפא. 68. ש"ך ס"ק יב, מהרא"ש ורבינו ירוחם. 69. שולחן ערוך חושן משפט סימן עח, א. 70. רמ"א שם. ומשום דמחילה טענה גרועה היא, ואינו נאמן רק במיגו דפרוע, ובזו הא אינו נאמן דפרע (אורים ס"ק ב). 71. סמ"ע ס"ק ב. 72. נתיבות המשפט ביאורים ס"ק א. 73. נתיבות המשפט חידושים ס"ק א, מאורים ס"ק א. 74. שולחן ערוך שם. 75. שולחן ערוך שם. 76. וכתבו הש"ך (ס"ק ב) והנתיבות המשפט (חידושים ס"ק ג) שכן היא הסכמת הפוסקים. 77. לשון הרמ"א חושן משפט סימן עח, א. 78. רמ"א שם.

אסוקי שמעתתא

לפיכך אין בנגות היוק ראייה, אבל צריך לעשות מחיצה בין שני הגנים גבוה ו' מנחים, כדי שיתפוס אותו כנגב אם נכנס לרשותו. ויש אומרים¹⁰³ דוקא שהגגין סמוכין זה לזה, אבל אם אויר מפסיק ביניהן, לא שנא אויר רשות היחיד או אויר רשות הרבים, בעינן מעקה. וכתב הרמ"א שכן נראה עיקר.

שתי חצרות

שתי¹⁰⁴ חצרות שקרקעית האחד גבוה מחבירו, צריך העליון לסייע לתחתון לבנות למטה, והתחתון צריך לסייע לעליון עד שיהיה גבוה ד' אמות מקרקע העליון ולמעלה. לפיכך יקציעו העפר מקרקע של עליונה שיעור עובי חצי הכותל, ובזונית הכותל על קרקע שניהם עד שיהיה גבוה ד' אמות מקרקע העליונה ולמעלה. ואם¹⁰⁵ החצר גבוה הרבה, או שהתחתון אינו רחב להביט בו מרחוק, ואפשר שבמחיצה מועמט יסתלק היוק ראייה שלו, סגי במחיצה שיראה לבני אדם שאינו מזיק עוד בראייתו.

היתה חצרו למעלה מגגו של חבירו

אם¹⁰⁶ הגג נמוך מהחצר, יש אומרים שאין העליון זקוק לתחתון כלל¹⁰⁷, ויש אומרים דהני מילי כשהחצר גבוה מהגג עשרה מנחים, אבל אם הוא גבוה מהגג פחות מעשרה מנחים, בונה בעל הגג עד קרקע החצר ורואין כמה חסר עדיין להשלים לגובה עשרה, ויתן לו בעל החצר החצי מזה.

דף ז, א

בדינא קא מעכב ; ממו בשורי למטה מעשרה

גדלדלו¹⁰⁸ קורות הבית וירדו לאויר הבית, אם הגיעו לתוך עשרה מנחים, סותר ובונה. ואם לא הגיעו, יכול בעל העליה לעכב עליו, ואפילו אמר לו בעל הבית אני אשכור לך מקום כדי שתדור בו עד שאתקן התקרה, אפילו אינו משתמש בו אלא בעצים, אין שומעין לו, שהרי אומר לו איני רוצה שאמרח ממקום למקום כדי שתתקן ביתך.

אתנו גבי הדרי

התנו¹⁰⁹ ביניהם דבר זה, אם נשאר בגובה הבית שיקח אדם חבילה בינונית על ראשו ויכנס בה תחת קורות אלו שנתקמו, אינו סותר, ואם אינו יכול ליכנס עד שיכופ ראשו, סותר ומתקן ובונה, ואין בעל העליה יכול לעכב, שהרי התנו ביניהם תחלה.

קא מאפלת עלי

מי¹¹⁰ שהיו חלונות למטה בכותלו, ובא חבירו לבנות בפניהם, ואמר ליה אני אפתח לך חלונות אחרות בכותל זה למעלה מאלו, הרי זה מעכב עליו ואומר לו בעת שתפתח החלונות תרעיד הכותל ותקלקל אותו. ואפילו אמר אני אסתור כל הכותל ואבנה אותו לך חדש ואעשה בו חלונות למעלה ואשכור לך בית שתדור בו עד שאבנה, יכול לעכב עליו, שאומר לו אין רצוני שאמרח ממקום למקום, אפילו אינו משתמש בו אלא בעצים. לפיכך, אם לא היה שם טורח כלל, ואינו צריך לפנות, אינו יכול לעכב עליו¹¹¹.

הנהו בי תרי

שני¹¹¹ אחים שחלקו חצר מדעתן, ושמו הבנין והעצים¹¹² זה כנגד זה, ולא השניחו על שומת האויר, והגיע לאחד מהם בחלקו תרביץ החצר, ולשני האכסדרה, אם רצה בעל החצר לבנות כותל בסוף חלקו, בונה בפני האכסדרה, ואף על פי שמאפיל עליו, שהרי לא שמו האויר. והוא הדין אם היו חלונות פתוחות מחצר של זה לשל זה, יכול לבנות בפניהם. מיהו כל שלא בנה בפניהם אינו יכול לומר לו סתום חלונותיך¹¹³, אף על פי שיש היוק ראייה. ויש אומרים¹¹⁴ דיכול לומר לו סתום חלונותיך. ודוקא באכסדרה שיש לו אור יותר מדאי, אבל החלונות הצריכים לבית אינו יכול לבנות כנגדן, וכל שכן שלא לסתמו, דבית בלא אור אינו שוה כלום.

שני אחים שחלקו

אחים¹¹⁵ שחלקו, ועלה חלק אחד מהם כרם, ולשני שדה הלכין¹¹⁶, יש לבעל הכרם ארבע אמות בשדה הלכין להפך בו מחרישתו. בית כור עפר אני מוכר לך

האומר¹¹⁷ לחבירו בית כור פלוני אני מוכר לך, אף על פי שאין במדתו אלא לתך, הגיעו, שלא מכר לו אלא מקום הנקרא בית כור, לפיכך צריך המוכר להביא ראייה שהוא נקרא בית כור.

פרדס אני מוכר ; כרם אני מוכר

וכן¹¹⁸ האומר לחבירו כרם שלי במקום פלוני אני מוכר, אף על פי שאין בו גפנים, הגיעו, והוא שיהיו קורים אותו כרם. וכן האומר לחבירו פרדס זה אני מוכר לך, אפילו אין בו רמונים, הגיעו, והוא שיקרא פרדס. וכן כל כיוצא בזה.

דף ז, ב

האחים שחלקו

האחים¹¹⁹ שחלקו, הרי הם כלקוחות זה מזה, ואין להם זה על זה דרך¹²⁰ ולא סולמות¹²¹ ולא חלונות¹²² ולא אמת המים¹²³, שכיון שחלקו לא נשאר לאחד מהם זכות בחלק חבירו, אף על פי שהיה מקודם. והוא הדין לשנים שקנו שדה כאחד, וחלקו, לא נשאר לאחד מהם זכות

אליבא דהלכתא

דן דין בעל החלונות

אבל¹²⁴ בעל החלונות שרצה לשנות מקום חלונות, בין למעלה בין למטה, אפילו אינו יכול להרחיב בחלון כל שהוא.

103. לשון הרמ"א שם. 104. שולחן ערוך חושן משפט סימן קס, ג. 105. רמ"א שם. 106. שולחן ערוך שם, סימן קס, ב. 107. כיון דבעל הגג שם מזיק עליו מכח היוק ראייה וצריך לעשות ד' אמות לסלק היוקו, ממילא נפטר העליון (סמ"ע ס"ק ה). 108. שולחן ערוך חושן משפט סימן קסד, ב. 109. שולחן ערוך שם. 110. שולחן ערוך חושן משפט סימן קנד, יג. 111. שולחן ערוך שם, סימן קנד, כז. 112. מה שאין כן אם שמו סתם עליוי הבית מחצר, אזי העליוי גם כן בשביל האויר (ש"ך ס"ק כד). 113. ואף אם רוצה לסתום על הוצאתו, אינו יכול (נתיבות המשפט חידושים ס"ק סז, מדברי הדרישה סעיף לו, וסמ"ע ס"ק סג). 114. לשון הרמ"א. 115. שולחן ערוך חושן משפט סימן קעג, ד. 116. היינו בשומא ועליוי (סמ"ע ס"ק יא). 117. שולחן ערוך חושן משפט סימן ריח, יז. 118. שולחן ערוך שם, סימן ריח, יח. 119. שולחן ערוך חושן משפט סימן קעג, ג. 120. פירוש, שאם היה לאביהן דרך על שדה זו למקום אחר, עכשיו ראובן מעכב עליו (נתיבות המשפט חידושים ס"ק ד). 121. שאפילו נפל לחלק ראובן העליה והחצר ולשמעון הבית, אין ראובן יכול לסמוך סולם על בית שמעון לעלות לעלייתו (שם). 122. משמע אפילו במקום שמאפיל לגמרי, ועל כרחך מיירי כאן בחלקו בלא שומא ועליוי, ובסעיף ד' שיש לבעל הכרם ד' אמות, מיירי בשומא ועליוי (שם). 123. היינו שאם היתה עוברת אמת המים על חלקו לשדה אחיו הוא מעכב עליו (שם, ועיין ביאורים ס"ק א). 124. שולחן ערוך שם.

אסוקי שמעתתא

בחלק חבירו. אבל ב' שקנו שדה משני אנשים או משני אחים, כשהיה נודע חלק כל אחד והיו מחזיקים בנוקים אלו, אין לאחד מהם להפסיק אמת המים ולא לשנות דבר מהנויקים שהחזיקו בהם המוכרים.

אנבווי לא מגבינן

יורש¹²⁵ קמן שהיה שמר חוב לאביו, ויצא עליו שובר אחר מיתת אביו, אין קורעין את השטר ואין מגבים בו עד שיגדלו היתומים, שמא שובר זה מזויף הוא ולפיכך לא הוציאו הלוח בחיי אביו.

ואפילו¹²⁶ יש עדים שמעידים שזוכרים הפרעון, אין עדותם עדות, לפי שאין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין. ואפילו מתקיים השובר בחותמו, ואפילו מפי עדים שאמרו אנו חתמנוהו ונקב יש בו בצד אות פלונית, אין מקבלים מהם¹²⁷, לפי שאין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין.

כופין אותו לבנות בית שער

בני¹²⁸ העיר כופין זה את זה לבנות דלת ובית שער לחצר, והוא¹²⁹ הדין נגר ומנעול. וכן¹³⁰ כל הדברים שהחצר צריך להם צורך גדול, או הדברים שנהגו בני המדינה לעשותם. אבל שאר הדברים, כגון ציור וכיור, אינו כופהו. עשה אחד מעצמו, אם גילה השני דעתו שהוא חפץ בו, מגלגלין עליו את הכל ונותן לו חלקו בהוצאה.

לבנות לעיר

כופין¹³¹ בני העיר זה את זה, (אפילו¹³² מעוט כופין את המרוכים) לעשות חומה, דלתים ובריח לעיר¹³³, ולבנות להם בית הכנסת¹³⁴.

כמה יהא בעיר ; קנה בה בית דירה

כל¹³⁴ הדר בעיר "ב חדש, או שקנה¹³⁵ בה בית דירה, נותן עם בני העיר בכל הדברים הצריכים לתיקון החומה ודלתות ושכר הפרשים והשומרים את המדינה, וכיוצא בדברים אלו ששומרים העיר. ודוקא¹³⁶ בסתם, אבל אם ידענו שרוצה לקבוע בעיר, מיד הוא כאנשי העיר. ויש אומרים דאם שכר בית דירה, כל ששכרה ל"ב חדש, הוא כאנשי העיר מיד. ויש אומרים דבעינן קנה דוקא להשתקע. ויש אומרים אפילו לגור¹³⁷.

לפי קירוב בתים הן גובין

כשגובין¹³⁷ מאנשי העיר לבנות החומה, גובין לפי קירוב הבתים לחומה, כל הסמוך לחומה נותן יותר. ויש אומרים שגובין לפי הממון¹³⁸, ואחר שחלקו לפי הממון גובין גם כן איזה בית קרוב לחומה הוא פורע יותר.

כיצד¹³⁸, ב' בתים שוים בקירוב זה כזה, ויש בהם ממון בשוה, פורעים בשוה. ואם יש בית קרוב לחומה ואין בו ממון, ואחד רחוק ויש בו ממון, אין גובין מהקרוב כלום, כיון שאין לו על מה לחוש. ואם שני בתים יש בהם ממון בשוה, ואחד רחוק ואחד קרוב, הקרוב יתן יותר מהרחוק.

ודוקא¹³⁹ כשיש שלום בארץ ואיכא אימת מלכות, אבל בומן שיש מלחמה והמלכים מתגרים זה בזה, לא איכפת לן בקירוב בתים כלל, ואין גובין אלא לפי שכח הממון. ואם באים על עסקי נפשות, גובים אף לפי שכח נפשות, החצי לפי שכח ממון והחצי לפי נפשות. והאי שכח ממון דוקא ממון דמיטלטל.

רבנן לא צריכי נטירותא

כל¹⁴⁰ הדברים הצריכים לשמירת העיר, לוקחים מכל אנשי העיר, ואפילו מהיתומים, חוץ מתלמידי חכמים¹⁴¹, שאין תלמידי חכמים צריכים

אליבא דהלכתא

נפשות הם חשובים רוב בענין זה. ולכן פסק מהרא"י על ה' אנשים בעיר אחת, ומהן ב' אחין תקיפין ועשירים ורוצים שהם יבררו שנים שיש שייכות להם, שהדין עמהם¹⁵³.

ח' דיני וגדרי הפטור

בשו"ת צ"ץ אליעזר¹⁵⁴ כתב לדון ולברר גדרי אופני פיתרון של תלמידי חכמים מתשלומי מסים, וכתב דדינים אלו מרובים ושונים הם, ויש לחלק בזה בין סוגי המיסים, כפי שביאר שם בארוכה. וצידד שם, דבעינן שיהא דוקא תלמיד חכם שתורתו אומנותו, אך לא בעינן שיהא מפורסם במעשים טובים, ובלבד שלא יזלזל במצות. והביא עוד משו"ת הרדב"ץ¹⁵⁵ בענין שמירת השכונה, שכל זמן שהתלמידי חכמים אינם מן הצועקים לשמירה אזי המה פטורים לא רק משמירה מחשש שלא יבוא גנבים, אלא אפילו כשנמצאים כבר גנבים שבאים וצריכים לשמור שלא יגנבו גם כן פטורים. וכתב עוד לחקור אם פטור זה הוא רק בשמירת לצרכי ממון, או גם בשמירה לצרכי נפשות, והוכיח מפירוש רבינו גרשום דאף לשמירה של צרכי נפשות, פטור את התלמידי חכמים, ושכן מבואר ברש"י ובמהרש"א, ועוד ספרים. ועיין שם עוד בענין תלמידי חכמים בכרגא וארנונא, ודין וגדר תלמיד חכם בזמן הזה.

ובשו"ת יביע אומר¹⁵⁶ כתב למסקנה, שכל תלמיד חכם שעוסק בתורה תמיד בכל עת פנאי שלו, אף על פי שעוסק באומנות או בסחורה או במלאכה לצורך פרנסת בני ביתו בריוח, פטור מכל מיני מסים על פי דין תורה, כל שתורתו קבע ומלאכתו עראי, ואסור לכוף עליו לשלם איזה מס שהוא, בין מס הקצוב

ח' דברים נוספים שנופין

וכן¹⁴¹ כופין זה את זה לקנות ספר תורה נביאים וכתובים, כדי שיקרא בהם כל מי שירצה, מן הצבור. והוא הדין¹⁴² לכל צרכי העיר. וכתב הסמ"ע¹⁴³ דלדין דספרים מצויים לא נהגו לכפות בקניית ספרים כי אם בספר תורה, ומכל מקום משום ביטול תורה יכולין בית דין לכוף לבני העיר להשאל ספרים ללמוד בהן. וכן¹⁴⁴ כופין בני העיר זה את זה להכניס אורחים ולחלק להם צדקה וליתן בתוך כיס של צדקה.

ו' דינים נוספים

לכולי¹⁴⁵ עלמא אם נפל לו בית בירושה או במתנה, אינו כלום¹⁴⁶. מיהו אם יש מנהג, הולכין אחריו.

יש אומרים¹⁴⁷ דכל זה במס קצוב, אבל כשאינו קצוב, מיד ששוכר בית חייב ליתן גם הוא, דעושה עין כמו שאר בני העיר ואיכא למימר דמתרבה המס בשבילו. ויש חולקין.

ה¹⁴⁸ דא דמניה אם דר שם י"ב חדש, היינו שנתעכב שם שלא מחמת אונס, אבל אם נתעכב שם מחמת אונס, כגון שחלה¹⁴⁹ או כדומה לזה, לא. ומיהו אם הרויח שם, צריך לתת מס לפי ענין ההרוחה¹⁵⁰.

מי¹⁵¹ שנשא אשה במקום אחד, אינו כבני העיר לכוף לדון לפני בית דין שבעיר זה עד שיעשה הוכחה שרוצה לדור שם.

ז' כיצד מחשבים 'לפי הממון'

כל¹⁵² מה שגובין לפי הממון הולכין אחר רוב הממון, והעשירים שהם מעוט

125. שולחן ערוך חושן משפט סימן קח, טז. 126. שולחן ערוך שם. 127. עיין ש"ך ס"ק לב. 128. שולחן ערוך חושן משפט סימן קסא, א. 129. סמ"ע ס"ק א. 130. המשך דברי המחבר. 131. שולחן ערוך חושן משפט סימן קסג, א. 132. רמ"א שם, מדברי רבינו ירוחם. 133. אפילו אינה סמוכה לספר (סמ"ע ס"ק א). 134. שולחן ערוך חושן משפט סימן קסג, ב. 135. לאפוקי ניתן לו במתנה או נפלו בירושה (סמ"ע ס"ק ו). 136. רמ"א שם. 137. שולחן ערוך חושן משפט סימן קסג, ג. 138. שם. 139. שם. 140. שולחן ערוך חושן משפט סימן קסג, ד. 141. שולחן ערוך שם, קסג, א. 142. רמ"א שם. 143. ס"ק ב. 144. רמ"א שם. 145. רמ"א שם. 146. דכיון דלא טרח בה ליכא גילוי דעת (סמ"ע ס"ק ח). 147. רמ"א שם. 148. שם. 149. אבל טענת עיבור לאשה אינו אונס (נתיבות המשפט חידושים ס"ק ט). 150. כמבואר בסימן קנ"ז. 151. סמ"ע ס"ק ז. 152. רמ"א, חושן משפט קסג, ג. 153. וראה עוד ברמ"א שם בארוכה דינים ופרטי דינים בנידונים אלו. 154. חלק ב סימן כה. 155. חלק ב סימן תשנב. 156. חלק ז - חושן משפט סימן י.